

Stanowisko reprezentantów Szkoły Austriackiej wobec działalności politycznej amerykańskich Republikanów w kwestiach ekonomicznych i wolności jednostek w II połowie XIX wieku

Autor: **Wojciech Szabaciuk**

Pierwotnie opublikowano w Acta Politica Polonica nr 4/2016 (38)

Wstęp

Proklamacja Emancypacji z 1 stycznia 1863 roku, dzięki której zniewoleni czarnoskórzy mieszkańcy zbuntowanych, konfederackich stanów uzyskali formalnie (lub raczej deklaratywnie) wolność (Lincoln, 1863) była istotna dla historii i rozwoju amerykańskiego społeczeństwa. Jednakże niewolnictwo na terenie całych Stanów znosiła dopiero 13. poprawka do Konstytucji Stanów Zjednoczonych uchwalona i ratyfikowana w 1865 roku (The Constitution, 1992). W zniesieniu (abolicji) niewolnictwa, w tym głównie czarnoskórych mieszkańców USA zdecydowany udział mieli Republikanie, na czele z prezydentem Abrahamem Lincolnem. Przedstawiciele Szkoły Austriackiej, którzy postulują maksymalizację wolności jednostki, w tym szczególnie wolności ekonomicznej powinni w swojej interpretacji i analizie historii politycznej gloryfikować działania polityków republikańskich za ich niebywały wkład w zniszczeniu niewolnictwa w Stanach Zjednoczonych w drugiej połowie XIX wieku, jako zgodne z ich przekonaniem i wartościami. Niniejszy pogląd jest jednak całkowicie błędny, gdyż reprezentanci Szkoły Austriackiej są zdecydowanymi krytykami działań Republikanów w drugiej połowie XIX wieku a w szczególności polityki prezydenta Lincolna, nie tylko ze względu na instrumentalne traktowanie abolicjonizmu, ale również za ograniczanie wolności ekonomicznej i osobistej. Wszelkie odstępstwa od wolnego rynku i wolnego handlu jak protekcjonizm czy subsydia są przedmiotem krytyki reprezentantów Szkoły Austriackiej, gdyż prowadzą ich zdaniem do ograniczenia wolności i uprzywilejowania jednostek i grup kosztem reszty społeczeństwa.

Celem artykułu jest omówienie stanowiska reprezentantów Szkoły Austriackiej wobec działalności politycznej Republikanów w okresie II połowy XIX wieku. Niniejszy artykuł wykaże, że według przedstawicieli Szkoły Austriackiej Republikanie głosili i realizowali program merkantylistyczny, w tym rozszerzali zakres subsydiów dla wielkiego biznesu a także taryf celnych oraz ograniczali wolność jednostek i wolny rynek. Autor udowodni, że dla „austriaków” dziewiętnastowieczni Republikanie byli politykami, których celem było ograniczenie wolności i rozszerzenie władzy państwa oraz centralizacja, dlatego dla libertarian, jakimi są reprezentanci Szkoły Austriackiej ich działalność powinna być poddana krytyce. Omówiona zostanie ocena Republikanów przez reprezentantów Szkoły Austriackiej głównie w sferze ekonomicznej, ale również i wolności osobistych. Autor przedstawi również krytykę polityki Abrahama Lincolna, jako zagrażającej wolności, w tym ekonomicznej. Na podstawie prakseologicznych metod afirmujących wolny rynek oraz etyki rothbardowskiej uznającą wolność za najwyższy cel polityczny, amerykańscy reprezentanci Szkoły Austriackiej skrytykowali działalność polityków Partii Republikańskiej i odrzucili zasadność ich polityk publicznych. Oczywiście, rozważania o Partii Republikańskiej były jedynie tematem pobocznym refleksji reprezentantów Szkoły Austriackiej o wolności, państwie, wojnie, cyklach koniunkturalnych, inflacji czy najnowszej historii, jednak niniejszy problem wydaje się ważny do zasygnalizowania.

W niniejszym artykule autor posłużył się metodą interpretacyjną i analizą treści. Artykuł skupi się na refleksji i reinterpretacji historii politycznej i ekonomicznej powstałych przy użyciu idei libertariańskich autorstwa Murraya Rothbarda, Thomasa diLorenzo, Jeffa Riggenbacha i Johna Densona.

Krótkie wprowadzenie do Szkoły Austriackiej

Szkoła Austriacka powstała w 1871 roku wraz z opublikowaniem przez Carla Mengera, profesora ekonomii politycznej Uniwersytetu Wiedeńskiego *Zasad Ekonomii*, niem. *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* (Taylor, 1980, s. 7). Jednym z czołowych przedstawicieli Szkoły Austriackiej był uczeń Mengera Ludwig von Mises, który teoretycznie wykazał nieskuteczność i nieracjonalność kalkulacji ekonomicznej w pozbawionej mechanizmów wolnorynkowych gospodarce socjalistycznej (de Soto, 2008, s. 68). Istotnym wkładem Misesa w ekonomię i nauki społeczne jest wypracowanie teorii i metody prakseologicznej, czyli nauki o ludzkim działaniu mającą charakter dedukcyjny poprzedzonej

sądami apriorycznym, które są wolne od empirii (Schulak, Unterkofler, 2011, s. 137-138). Kluczowym dziełem austriackiego ekonomisty było *Ludzkie działanie* (Mises, 1998), w którym to uczonego przedstawił teorię prakseologiczną oraz teoretyczne podstawy ładu wolnorynkowego. Mises podzielał pogląd, że nauka powinna być *wolna od wartościowania* i uważał, że ekonomia jest apolityczna a liberalizm, którego jest reprezentantem podzielać ma wolę większości. Jak twierdzi Raico, naturalnie dla liberała Misesa koniecznymi środkami do osiągnięcia pożądanego ekonomicznego celu jest utrzymania prywatnej własności i wolnego rynku (Raico, 2012, s. 2-3). Jednym z uczniów Misesa był Laureat Nagrody Nobla Friedrich von Hayek, który jednak zdaniem Raico poprzez włączenie w swój warsztat metodologiczny falsyfikacjonizmu (*popperyizmu*)¹ porzucił częściowo dedukcyjno-aprioryczne podejście Misesa (Raico, s. 16).

Kontynuatorem myśli Misesa, który w 1940 roku z przyczyn politycznych (był z pochodzenia Żydem) opuścił Europę i wyemigrował do Nowego Jorku (Kirzner, 2001, s. 17), został Amerykanin Murray Rothbard. Ekonomista amerykański porzucił podejście Misesa odnośnie nauki wolnej od wartościowania i stwierdził, że każda polityka gospodarcza musi być oparta na fundamentach etycznych (Boettke, 1994, s. 316). Pomimo różnicy w podejściu do etyki dwóch kluczowych reprezentantów Szkoły, Rothbard podzielał prakseologiczne podejście Misesa i postulował w sferze ekonomii dobrowolną produkcję i wymianę (Aimar, 2009, s. 222). Jednak zainteresowanie „austriaków” — w tym zwłaszcza Rothbarda i jego uczniów przekraczało sferę gospodarczą. Współcześni reprezentanci Szkoły poruszali problemy istotne z politycznego punktu widzenia. To właśnie wkład reprezentantów Szkoły Austriackiej w filozofię i myśl polityczną oraz reinterpretację historii politycznej i ekonomicznej jest jednym z kluczowych aspektów działalności współczesnych „austriaków”, które nie powinno być pominięte przez badaczy z dziedziny nauk społecznych.

Współcześnie „Austriacy”, których nazwa nie odnosi się do narodowości, lecz raczej wobec ich podejścia badawczego afirmującego wolny rynek oraz dorobek naukowy i podejście Mengera oraz Misesa podzielili się na kilka ośrodków. Jednym z najważniejszych jest *Mises Institute*, który założony został w 1982 roku przez Llewellyna Rockwella, przy udziale Murraya Rothbarda i ma siedzibę w Auburn, Alabama w Stanach Zjednoczonych (Huebert, 2010, s. 18).

Republikanie a merkantylizm

¹ W cytowanym dziele Raico porusza problemy wpływu filozofii Karla Poppera na Hayeka.

Amerykańska scena polityczna pod koniec I połowy XIX wieku po dekompozycji Demokratycznych Republikanów, którzy utracili wcześniejszą supremację polityczną przeszła głębokie zmiany. W roku 1832 jako sprzeciw wobec polityki Demokratów powstała amerykańska Partia Wigów, która jednak nie zdołała się zakorzenić na scenie politycznej. Obok Wigów działali również Abolicjoniści, bezkompromisowi wrogowie niewolnictwa a także przeciwnicy katolickich imigrantów skupionych w *Partii Nic Nie Wiem*. Wymienione powyżej środowiska połączyły siły, tworząc w 1854 roku Partię Republikańską (Sobolewska-Myślik, 2004, s. 179). Nazwa Republikanie odnosiła się wprost do Partii Demokratycznych Republikanów założonej przez Thomasa Jeffersona. Demokraci wyłonili się również z partii Jeffersona i opowiadali się za prawami stanów, decentralizacją i „ścisłą” interpretacją Konstytucji, a ich założycielem był prezydent Andrew Jackson (Wagner, 2007, s. 12). Wigowie, którzy współtworzyli Partię Republikańską, sprzeciwiali się silnej prezydenturze Jacksona popierającego prawa stanów, kontynuując debatę zainicjowaną od powstania USA, poruszającą problem zakresu władzy centralnej i stanowej (Wagner, s. 10-11). Jak wykaże niniejszy podrozdział, Republikanie opowiedzieli się za silną władzą centralną, co spotkało się z krytyką reprezentantów Szkoły Austriackiej.

Politycy amerykańscy, którzy popierali merkantylizm polegający na subsydiowaniu infrastruktury transportowej, zwiększeniu taryf celnych i rozszerzeniu kompetencji centralnego rządu, który miał tworzyć plany gospodarcze związani byli początkowo z Aleksandrem Hamiltonem, następnie ze stronnictwem Wigów a później złączyli się w ramach działalności politycznej Partii Republikańskiej (DiLorenzo, 2010, s. 24). Wigowie popierali skonsolidowany, centralistyczny rząd, który zdaniem reprezentantów Szkoły Austriackiej jest destrukcyjny dla wolności obywatelskiej (Denson, 2001, s. 212). System merkantylistyczny, za którym lobbował wielki przemysł oraz bankierzy, był realizowany przez Wigów, a potem przez Republikanów. Był on korzystny dla konkretnych, pojedynczych i faworyzowanych przez państwo grup, które zyskały monopolistyczne przywileje kosztem reszty społeczeństwa (Denson, s. 217).

Zdaniem Rothbarda Republikanie zaadaptowali program Wigów, postulujący etatyzm i stworzenie „wielkiego rządu”. Republikanie byli również gorącymi zwolennikami taryf protekcyjnych, subsydiów dla wielkiego biznesu, silnej centralnej bankowości, robót publicznych oraz opowiadali się za zwiększeniem możliwości dostępu do tanich kredytów. Ich walka z niewolnictwem motywowana była fanatyzmem religijnym wywodzącym się z neopurytanizmu,

który wierzył, że ponowne przyjście Jezusa musi być poprzedzone istnieniem Królestwa Bożego na Ziemi, do czego niezbędna jest rola rządu, którego naczelnym celem będzie walka z grzechem (np. alkoholem, hazardem, czy tytoniem), dlatego środowisko Republikanów nazywane była „partią wielkich idei” (Denson, 1999, s. 128-129). Republikanie mieli także silną antykatolicką retorykę (Denson, s. 130).

Zdaniem DiLorenzo kwestia taryf celnych pojawiła się ponownie na scenie obrad Kongresu USA wraz ze zwiększeniem znaczenia Partii Republikańskiej w latach 50. XIX wieku. Taryfy Morilla (od nazwiska jednego z założycieli partii Justina Smitha Morrilla) wprowadzone na początku 1861 roku, które zwiększyły stawki celne ponad dwukrotnie, zostały uchwalone głównie przez głosy Republikanów, którzy lobbowali za interesami wielkiego biznesu (DiLorenzo, 2010, s. 22). Uprzemysłowiona Północ, której mieszkańcy popierali w większości Republikanów, nie była wcale pryzczółkiem wolnego rynku, lecz jak dowodzi Rothbard ostoją protekcjonizmu i merkantylizmu. Elity Północy bezrefleksyjnie popierały eksport i ograniczenie importu, powodując spadek produktywności i zwiększanie kosztów (Gordon, 2007, s. 83-84).

Merkantylistyczny program Republikanów wywołał szkodliwe konsekwencje nie tylko ekonomiczne, lecz również polityczne. Protekcjonistyczne taryfy, które były zagrożeniem ekonomicznym dla Południa, spowodowały chęć secesji (Denson, 2006, s. 39), która skończyła się wojną (1861-1865). Republikanie w opinii reprezentantów Szkoły Austriackiej opowiadali się za merkantylistycznym państwem, w którym scentralizowany rząd pełniłby kluczowe miejsce w relacjach ekonomicznych. Dla Rothbarda i jego następców, oczywistą prawdą jest, że im więcej państwa, w tym zwłaszcza w gospodarce, tym mniej wolności i właśnie powyższe przeświadczenie stało się *lejtymotywem* krytyki polityki Republikanów.

Krytyka polityki Abrahama Lincoln

Niniejszy podrozdział omówi krytykę republikańskiego prezydenta USA Abrahama Lincoln autorstwa przedstawicieli Szkoły Austriackiej. W opinii DiLorenzo, prezydent Lincoln był zawsze Wigiem, co wiązało się z jego przywiązaniem do protekcjonizmu, merkantylizmu, korporacyjnego dobrobytu dla stoczni i kolei, a swoją politykę eufemistycznie nazywał „wewnętrznym polepszeniem” (Denson, 2001, s. 203). Lincoln, który sam deklarował się Wigiem, kiedy został prezydentem włączył protekcjonistyczny program do swojej agendy politycznej, a jego wybór na głowę państwa był triumfem polityki merkantylizmu (*Ibidem*, s.

204). Według DiLorenzo jedną z pierwszych decyzji prezydenckich Abrahama Lincolna było subsydiowanie kolej, której trakcje miały sięgać do wybrzeża nad Pacyfikiem. Sama inwestycja, zatwierdzona przez zdominowany przez Republikanów Kongres, była jedną z największych afer korupcyjnych w historii USA i zapewniła majątek wielu czołowym politykom republikańskim, w tym i samemu Lincolnowi (DiLorenzo, 2012, s. 33-34). Lincoln, jeszcze pracując w delegaturze stanu Illinois wspierał razem z innymi Wigami tamtejszy Bank Stanowy, sprzeciwiając się kontrolom, a także przywróceniu wypłat dolarów w złocie, a nie w postaci papierowej oraz blokował inicjatywy Demokratów ograniczające samowolę Banku. Jednocześnie był wrogiem wolnego handlu (Denson, 2001, s. 207-208). Pracując w delegaturze stanowej, przeforsowywał ustawy korzystne dla wielkich korporacji, za co został później finansowo nagradzany przez beneficjentów jego politycznego patronatu (Denson, s. 211). Denson wskazuje, że jednym z celów politycznych Lincolna było partnerstwo wielkiego biznesu i rządu, który pozwoli biznesowi na ekspansję, nie tylko w całym kraju, ale również na świecie (Denson, 2001, s. 237).

Według DiLorenzo, Lincoln, odnośnie praw czarnoskórych mieszkańców USA nie miał początkowo w planie uwolnienie niewolników, lecz chciał jedynie zapewnić sobie wymówkę, która usprawiedliwiłaby zamordowanie w czasie wojny secesyjnej tysiące ludzi ze Stanów Południowych, którzy zgodnie z amerykańską konstytucją mieli prawo odejścia od Unii (DiLorenzo, 2012, s. 47). Za czasów Lincolna zwiększono stawki celnego niemal trzykrotnie, wprowadzono centralną bankowość, a rząd federalny subsydiował wielki przemysł (DiLorenzo, 2010, s. 23). Sama sympatia Lincolna do osób czarnoskórych była wątpliwa, jeśli zwrócić uwagę na fakt, że jeszcze będąc politykiem stanowym, sprzeciwiał się równouprawnieniu ludzi, którzy nie mieli białego koloru skóry (DiLorenzo, 2012, s. 70-71). Rothbard również przyznaje, że dla prezydenta Lincolna kwestia zniesienia niewolnictwa była mało istotna, natomiast jego celem politycznym było sprowokowanie Południowców do ataku na Północ, w celu uzyskania pretekstu do wojny (Denson, 1999, s. 131). Według Butlera Shaffera stowarzyszonego z Mises Institute, Lincoln wcale nie zamierzał uwalniać niewolników, lecz jedynie pragnął zwiększyć uprawnienia państwa i ograniczać ludzką wolność. Prezydent nie szanował ludzi, dla których wolność była wartością (Shaffer, 2012, s. 70-71). Shaffer 173)!

Chociaż Lincoln nie był osobą szczególnie religijną, to przejął dla własnych politycznych korzyści „ewangeliczne”² postulaty Republikanów i sprzeciwiał się legalności spożywania alkoholu, tytoniu i noszenia broni palnej (Denson, 1999, s. 132). Riggerbach wskazuje, że Lincoln był zdecydowanym wrogiem wolności gwarantowanej w amerykańskiej konstytucji, dlatego nakazał zamykać gazety i dziennikarzy przeciwnych wojnie, nałożył pierwszy w amerykańskiej historii podatek dochodowy a także przeprowadził pierwszy powszechny pobór do wojska (Riggerbach, 2009, s. 100). Robert Higgs wskazuje, że sama wojna była katastrofą nie tylko z perspektywy humanitarnej, lecz również ekonomicznej, gdyż zginęło ponad 5% populacji zdolnej do pracy (Higgs, 2011, s. 18).

Analizując i interpretując stanowisko „austriaków” odnośnie do polityki Abrahama Lincolna, wysuwa się zupełnie inny obraz prezydenta USA urzędującego w latach 1861-1865 od tego, jaki występuje w „powszechnej świadomości”. Pozytywny wizerunek Lincolna jest dla „austriaków” wynikiem fałszu lub nieznamośności faktów, a szlachetny cel wyzwolenia niewolników, który rzekomo miał być przyczyną antagonizmów między Północą i Południem, wydaje się być jedynie instrumentem w działalności politycznej.

Podsumowanie

Niniejszy artykuł wykazał, że przedstawiciele Szkoły Austriackiej krytycznie oceniają politykę Partii Republikańskiej w drugiej połowie XIX wieku, a zwłaszcza prezydenta Abrahama Lincolna. Fundamentalne dla reprezentantów Szkoły zasady wolnego rynku były naruszane przez polityków republikańskich z drugiej połowy XIX wieku. Jednocześnie DiLorenzo oraz Rothbard wykazują, że posunięcia Republikanów miały charakter antywolnościowy, a ich nadrzędnym celem było rozrost i centralizacja władzy państwowej oraz budowa merkantylistycznego państwa, które oparte jest na protekcjonizmie, subsydiach i taryfach celnych. Ustawodawstwo merkantylistyczne w opinii „Austriaków” było szczególnie korzystne dla wielkiego biznesu, a szkodliwe dla reszty społeczeństwa. Intrygujące są także spostrzeżenia odnośnie religijnego charakteru polityki Republikanów, która zwalczała katolików i afirmowała zasady neopurytańskie, czego efektem stały się polityki prohibicyjne w I połowie XX wieku. Pomimo że dorobek Szkoły Austriackiej ma głównie charakter teoretyczny, to jednak zainteresowania badaczy aplikują również do problemów o charakterze historycznym, związane zwłaszcza z historią gospodarczą i historią

² Wyływające z purytanizmu.

polityczną. Chociaż ocena działalności Partii Republikańskiej zajmowała jedynie poboczne miejsce w sferze badawczej Szkoły Austriackiej, to jednak niektóre aspekty, istotne z politologicznego punktu widzenia są zdaniem autora ważne do zasygnalizowania.

Bibliografia:

Źródła normatywne:

Lincoln A., *The Emancipation Proclamation*, 1.01.1863.

The Constitution of the United States The Bill of Rights & All Amendments, uchwalona 17.09.1787, weszła w życie w 1789 r., ostatnia uwzględniona poprawka z 1992 r..

Opracowania:

Aimar T. (2009), *Economics of ignorance and coordination Subjectivism and Austrian School of Economics*, Northampton, Edward Elgar Publishing Limited.

Denson J., (2006), *A century of war Lincoln, Wilson and Roosevelt*, Auburn, The Mises Institute.

Denson J., (2001) *A Lincoln and the first shot: a study of deceit and deception*, J. Denson (red.), *Reassessing the presidency The rise of executive state and the decline of freedom*, Auburn, The Mises Institute.

DiLorenzo T. (2001), *Abraham Lincoln and the triumph of mercantilism*, J. Denson (red.), *Reassessing the presidency The rise of executive state and the decline of freedom*, Auburn, The Mises Institute.

DiLorenzo T. (2010), *Jak kapitalizm zbudował Amerykę*, Warszawa, Fundacja Pafere.

DiLorenzo T. (2012), *Organized crime: The unvarnished truth about government*, Auburn, The Mises Institute.

Gordon D. (2007), *The essential Rothbard*, Auburn, The Mises Institute.

Higgs R. (2011), *The transformation of the American economy 1865-1914 an essay in interpretation*, Auburn, The Mises Institute.

Huebert J. (2010), *Libertarianism today*, Santa Barbara, Praeger.

Huerta de Soto J. (2008), *The Austrian School Market order and entrepreneurial creativity*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited.

Kirzner I. (2001), *Ludwig von Mises*, Wilmington, ISI Books.

Kirzner I. (1994), *Value-freedom*, P. Boettke (red.), *Elgar companion to the Austrian Economics*, Northampton 1994, Edward Elgar Publishing Limited.

- Mises von L. (1998), *Human action a treatise of economics*, Auburn, The Mises Institute.
- Raico R. (2012), *Classical economy and the Austrian School*, Auburn, The Mises Institute.
- Riggenbach J. (2009), *Why american history is not what they say: and introduction to revisionism*, Auburn, The Mises Institute.
- Rothbard M. (1999), *America's just two wars: 1775 and 1861*, J. Denson (red.), *The costs of war: Americas pyrrhic victories*, New Jersey, Transaction Publisher.
- Schulak E. M., Unterkofler H. (2011), *The Austrian School of Economics A history of its ideas, ambassadors, and institutions*, Auburn, The Mises Institute.
- Shaffer B. (2012), *The Wizards of Ozymandias reflection on the decline & fall*, Auburn, The Mises Institute.
- Sobolewska-Myślik K. (2004), *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa, Wydawnictwo PWN.
- Taylor T. (1980), *An introduction to Austrian Economics*, Auburn, The Mises Institute.
- Wagner H. (2007), *The U.S government how it works History of Republican Party*, New York, Chelsea House Publisher.